

CENTRALIZAČNÍ ASPEKTY V MENŠINOVÉ POLITICE V ČESKÝCH ZEMÍCH PO ROCE 1945 (NA PŘÍKLADU POLSKÉ MENŠINY NA TĚŠÍNSKÉM SLEZSKU)

Mečislav Borák

Ústav veřejné správy a regionální politiky Fakulty veřejné správy Slezské univerzity v Opavě

In: *Udržitelnost rozvoje společnosti a kvalita života*. Eds. A. Václavíková, M. Chmelařová. Opava, Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik, Ústav veřejné správy a regionální politiky 2009, CD s. 6-16. ISBN 978-80-7248-552-9.

Abstrakt

Centralizační tendence významně ovlivňovaly osudy Poláků na Těšínském Slezsku již od doby, kdy se proti své vůli stali před devadesáti lety jednou z národnostních menšin Československa. Zatímco demokratický režim předválečné republiky jim umožňoval všestranný rozvoj, období války a nacistické okupace málem přivedlo jejich zánik. Následující komunistický režim značně omezil možnosti svobodného rozvoje menšiny, centralizoval a kontroloval veškeré její aktivity. Zároveň ji však chránil před rušivými vlivy globalizace a otevřené občanské společnosti, které přispívají k současnému urychlování procesu asimilace menšiny s většinovou společností.

V historii každé z etnických menšin, žijících v českých zemích, lze najít aspekty centralizace a decentralizace, které se nějak promítly do jejich vývoje a současného postavení ve společnosti. Sotva však bude možné najít nějaký jednotný model, neboť každá z těchto menšin se vyvíjela poněkud odlišným způsobem: Němce nepochybně zásadně ovlivnil poválečný odsun a dlouhodobé neuznávání práv jejich menšiny, Romové masové přesuny populace, jež se na našem území zcela proměnila, Slováky pozdní změna jejich statutu, když se po rozpadu Československa stali náhle menšinou. Vybral jsem si pro tento příspěvek příklad Poláků, kteří se národnostní menšinou Československa stali také bez svého přičinění a proti své vůli už před téměř devadesáti lety. Pokusím se ukázat, jak se předválečný pluralismus po válce proměnil v tuhou centralismus, a jaké problémy provázely menšinu po návratu demokratických poměrů po roce 1989. Zmíním i problémy s odstraňováním následků centralistických zásahů

v podobě snahy o navrácení polských majetků zabavených nacisty a dodnes nevrácených českých státem, a připomenu též vztahy mezi centrem a periferií v životě soudobé polské komunity.¹

Poláci žijící v českých zemích převážně na Těšínsku jsou autochtonní obyvatelé, jejichž rody tu byly usedlé po několik staletí. V době rozpadu rakousko-uherské monarchie navíc patřili k národně nejuvědomělejším složkám obrozujícího se Polska. Tím hůře se vyrovnávali se skutečností, že arbitrážní výrok konference dohodových mocností v roce 1920 přiřkl část Těšínského Slezska, Poláky zvanou Zaolším, k Československu. Pocit křivdy byl na polské straně mnohem silnější, neboť v ČSR zůstala početná skupina Poláků, kteří v řadě obcí Těšínska dokonce převažovali. V celkové národnostní struktuře obyvatel republiky však tvořili pouhých 0,8 %. Podle sčítání lidu v roce 1921 žilo v ČSR asi 75 tisíc Poláků, soustředěných převážně na Těšínsku a na Ostravsku. Ve skutečnosti jich zde žilo nejméně 110 tisíc, neboť se nacházeli též v početné skupině cizích státních příslušníků i mezi těmi, kteří při sčítání lidu proklamovali slezskou národnost. Polské prameny odhadují počet Poláků, kteří v ČSR zůstali, na nejméně 132 tisíce.

Vztahy mezi Polskem a Československem byly tedy od počátku zatíženy sporem o Těšínsko, jehož důsledkem bylo vytvoření polské menšiny v ČSR. Ta se stávala důležitým argumentem v diplomacii obou států. V polovině dvacátých let byla ratifikována mezistátní úmluva o postavení polské menšiny v Československu, jež upravovala nabývání státního občanství, umožňovala amnestii politických přečinů atd. Rovněž československé zákony, patřící v té době v Evropě k nejliberálnějším, zajišťovaly národnostním menšinám rovnoprávnost a podíl na řízení veřejných záležitostí. Naplnění těchto práv bylo však mnohde jen formální, neboť záviselo na postupu místních správních orgánů. Ty často zvýhodňovaly „státotvorné“ obyvatele české národnosti, jak se ukázalo například v období hospodářských krizí, kdy byli příslušníci národnostních menšin postiženi mnohem vyšší nezaměstnaností.

Postavení Poláků v předválečné ČSR bylo v mnohém ohledu složité, ale rozhodně se nejednalo o systematickou perzekuci s cílem jejich likvidace jako samostatné národnostní skupiny, jak to líčila dobová propaganda. V porovnání s Němci či Maďary byli nepočetní, navíc ekonomicky slabí, neboť z hlediska sociální struktury převažovali

¹ Příspěvek vznikl v souvislosti s řešením výzkumného záměru MSM4781305905 *Slezsko v dějinách českého státu a střední Evropy*.

mezi nimi dělníci a kovorolníci, tvořící podstatnou část osazenstva dolů a hutí Ostravsko-karvinského revíru. Polskou inteligenci v ČSR tvořilo především asi 500 učitelů, z ostatních povolání například v roce 1929 to byli jen 2 advokáti, 3 lékaři, několik soukromých úředníků, duchovních atd. [BORÁK 1999] Až koncem 30. let se tento obraz poněkud zlepšoval, zvláště o technickou inteligenci a podnikatele. K polským politickým stranám v ČSR patřil Svaz slezských katolíků, agrární Lidová strana a Polská socialistická dělnická strana, polští komunisté byli součástí KSČ. Právě komunisté měli mezi Poláky v ČSR vzhledem ke zmíněné sociální struktuře polské menšiny značný vliv. Měli svého poslance v pražském parlamentu, podobně jako slezští katolíci, polští socialisté či Lidová strana. Další mandáty získali někdy Poláci koaličním spojením s československými politickými stranami, se sociálními demokraty a agrárníky.

Národnostní politika ČSR poskytovala menšinám značná práva ve smyslu jazykového zákona i dalších zákonů týkajících se školství, kultury aj. Například ve školním roce 1937/38 měli Poláci na Těšínsku 90 obecných škol, 11 škol měšťanských, 72 školy mateřské, 12 živnostenských pokračovacích škol, 13 lidových hospodářských škol, reálné gymnázium, hospodářskou, průmyslovou a obchodní školu, učitelský ústav a ústav pro vzdělávání učitelek mateřských škol. Prostředky na financování polského školství přidělované státem nestačily celý tento rozsah pokrýt, takže polské soukromé školy, většinu mateřských a pokračovacích škol subvencovala polská Matice školská a další organizace, včetně prostředků získávaných z Polska. Velmi široká byla polská kulturní a osvětová činnost, působily zde četné polské čítárny a knihovny, vzniklo sdružení umělců, v roce 1937 byly v ČSR například 102 polské pěvecké sbory. Početné byly též polské tělovýchovné, sportovní a mládežnické organizace, nebo polské požárnické sbory. Polští harceři, obdoba čs. skautů, měli v polovině 30. let v 75 oddílech přes 2 tisíce členů, podobně jako tělovýchovné sdružení Síla pro starší dělnickou mládež. Své tělovýchovné a mládežnické organizace měli komunisté, katolíci i evangelíci, registrováno bylo 20 polských sportovních klubů. K silným organizacím patřil též polský Sokol a turistické sdružení Slezský Beskyd. Velmi pestrý obraz poskytoval polský místní tisk. Například v roce 1935 vycházelo na Těšínsku 20 polských časopisů o celkovém nákladu asi 45 tisíc výtisků. Šlo především o listy polských politických stran, tisk polských národních stran byl dotován polským konzulátem. [BORÁK 1999]

Pro existenci a rozvoj polské menšiny v ČSR mělo mimořádný význam vyspělé družstevnictví, především spotřební, rolnické a kreditní. Nejsilnější družstvo – Ústřední

spotřební sdružení v Lazích – sdružovalo například v roce 1931 přes 17 tisíc členů a vlastnilo 117 obchodů s obratem přes 40 milionů korun. Další podobná sdružení byla ve Stonavě a Karviné. Polské družstevní spořitelny a půjčovny měly asi 40 pokladen s více než 20 tisíci členy, četná byla též rolnická sdružení, rolnicko-obchodní společnosti, elektrifikační družstva aj. Ve 30. letech však polské družstevnictví začalo upadat a hledalo možnosti půjček a subvencí v Polsku. [BORÁK 1999]

Nelze popřít, že přes mimořádně bohaté a všestranné projevy rozvoje polské národnostní menšiny v ČSR existovaly zároveň i projevy necitlivého přístupu úřadů, nepochopení či záměrného úsilí o urychlení přirozených asimilačních procesů. Nástrojem tohoto tlaku byly především některé české nacionální organizace a spolky, někdy však též správní orgány. U nich šlo například o složité formality potřebné k přiznání československého státního občanství, o odkládání obecních voleb až do roku 1923, o jmenování správních komisí v obcích, kde výsledky voleb odporovaly „zájmům československého státu“, o preferování Čechů při jmenování členů okresních zastupitelství a dalších orgánů, o využívání agrární reformy a nostrifikace atd.

Není cílem našeho příspěvku líčit dějiny polské menšiny v českých zemích ani blíže charakterizovat vývoj československo-polských vztahů. Náš exkurs do předválečných let měl především připomenout, že polská menšina v českých zemích se od svého oficiálního zrodu vyvíjela v podmínkách demokratického pluralismu, jež umožňovaly její, přes všechna úskalí menšinové politiky československých úřadů, vcelku úspěšný rozvoj. To se však záhy a nadlouho mělo změnit, neboť následujícího půl století přineslo tuhou centralizaci do všech oblastí jejího života. Už polský zábor Zaolzí v roce 1938 znamenal výrazné omezení demokratických prvků ve veřejném i v politickém životě, jak je představovala komisařská správa obcí či sloučení většiny politických stran do Tábora národního sjednocení. Následující léta války a nacistické totality znamenaly pro Poláky bezprostřední nebezpečí fyzické likvidace, a po válce zjištěné počty jejich obětí tuto hrozbu přesvědčivě dokládají. Nesplnil se ani jejich předpoklad, že aktivním a mimořádně účinným odbojem proti okupantům opodstatní poválečné zařazení Zaolzí do rámce polského státu. Polská menšina se v poválečné Československé republice vyvíjela opět v podmínkách totalitního režimu, charakterizovaného snahou o soustředěný dohled nad veškerou její existencí.

Jedinou povolenou organizací polské menšiny v Československu se stal Polský kulturně osvětový svaz PZKO, nepočítáme-li nepočetný Svaz mládeže. Byl zapojen do

Národní fronty, která dohlížela, aby jeho činnost nebyla v rozporu s oficiální ideologií v duchu zásad proletářského internacionalismu. Každý třetí až druhý Polák na Zaolží, bez ohledu na věk, se stal jeho členem, dosahoval počtu téměř 25 tisíc členů (dodnes jich má asi 16 tisíc). Prostřednictvím Národní fronty měl své kandidáty ve volbách a disponoval rozsáhlou sítí poboček – měl obvodní výbory a 90 místních kol, z nichž většina si ve svépomocných akcích vybudovala vlastní společenské domy či klubovny, které se staly základem společenského a kulturního života celé komunity. PZKO se stal neochvějným zastáncem zájmů polské menšiny, až byl prý někdy místními Čechy s trochou závisti nazýván „polskou mafii na čtyři písmena“. PZKO v době normalizace otvíral svou kulturní činností aspoň trochu okna do světa, rozvíjel kontakty s Polskem, organizoval divadelní a hudební festivaly, ale musel též mnohdy vyjadřovat svou věrnost režimu. [SIWEK, ZAHRADNIK, SZYMECZEK 2000]

V době zásadních politických přeměn na konci roku 1989 to pak hrálo významnou roli při tříbení názorů na to, zda PZKO má právo dál zastupovat polskou menšinu. Polská sekce Občanského fóra podporovala společenské a politické přeměny mnohem aktivněji než PZKO, který stále zřetelněji ztrácel důvěru. V atmosféře svobody se spontánně obnovovaly někdejší polské organizace a vznikaly i zcela nové – Towarzystwo Nauciacieli Polskich, Macierz Szkolna, Harcerstwo Polskie w Czechosłowacji, Związek Literatów Polskich w Czechosłowacji, Stowarzyszenie Katyń w Czechosłowacji a mnoho dalších. Příliš dlouhý odstup od dob meziválečného pluralismu však působil v myslích mnoha obyvatel zmátek a obavy ze ztráty dosavadních výdobytků menšinového hnutí, za něž dle mnohých hlasů vděčila menšina právě činnosti PZKO. Kritika PZKO byla pokládána za rozbíjení jednoty, která jedině může menšině zaručit přetrvání ve většinové české společnosti, za projev nevděku a za znevažování úsilí někdejších činovníků svazu. Vznikla myšlenka na vytvoření Rady Poláků v Československu, dnešního Kongresu Poláků v České republice, jež měla zastřešit činnost všech polských organizací v celé republice. Slet Poláků v březnu 1990 takový orgán zvolil, následující sjezd PZKO nově zrekonstruoval vedení svazu a upravil statut organizace. [BORÁK 1995]

Postupně se tak vytvořily dva tábory, soupeřící o zastupování zájmů polské menšiny, vlastně tábory tři, když k PZKO a Radě Poláků připočítáme ještě politické hnutí Coexistentia-Soužití-Wspólnota, které se úspěšně zapojilo do politického života. Nehledě na rozdílné názory a politické cíle se všechny tyto složky shodly na prioritních cílech

polské menšiny v nových podmínkách: zachovat etnickou identitu a kulturní dědictví Poláků v ČR v nejširším slova smyslu, vytvořit společnou reprezentaci vůči polským a českým úřadům, vytvořit ze Zaolzí jakýsi „kulturní most“ mezi Polskem a Českou republikou. Porevoluční opojení z možnosti svobodného rozhodování o svých věcech vytvářelo zprvu názorovou jednotu, jež se však záhy ukázala nereálnou. Vzájemná rivalita se týkala především vztahu mezi PZKO a Radou Poláků, jejíž první kroky byly ve srovnání se zkušenými činovníky PZKO příliš váhavé. Zpochybňována byla příslušnost Rady Poláků k zastupování celé menšiny i způsob výběru zástupců menšiny na Kongres Poláků, na němž byla Rada volena. Některé hlasy pokládaly za logičtější, aby menšinu zastupovalo vrcholové sdružení zástupců všech polských organizací, což by však výrazně posilovalo pozici PZKO. Rada Poláků byla ještě dlouho osočována, že bez členské základny vlastně „visí ve vzduchu“ a je „generálem bez vojska“, přičemž chce rozhodovat i o záležitostech, jež se jí přímo netýkají. Kompetenčně dotčený PZKO ovšem svou příležitost stát se mluvčím Poláků již dávno propásl. Pro část polského (ale i českého) společenství byl příliš spojen se starým režimem. Pro další část společenství to však bylo spojení pouze symbolické, nutná součást taktiky sloužící k obraně životních zájmů polského etnika v podmínkách oné doby. [BORÁK 1998]

Přes proklamovanou vůli ke spolupráci se ve vzájemných vztazích těchto konkurentů objevovala častá nedorozumění, a to i přes charakteristickou zvláštnost, že totiž členové Kongresu Poláků byli takřka stoprocentně aktivními členy PZKO, a že mnozí členové vedení PZKO byli zároveň členy vedení Kongresu. Spory o program, volbu vhodných metod práce, definování cílů a směrů činnosti zastiňovaly mnohé osobní spory a politické ambice některých činovníků, takže potřebná spolupráce, přes řadu pozitivních příkladů, zbytečně vázla, a mnohé možnosti k posílení komunity zůstaly nevyužity. Chyby v hospodaření PZKO dokonce přivodily ztrátu hotelu Piast, získaného s finanční podporou sdružení Wspólnota Polska z Varšavy, což dále oslabilo vliv PZKO. [BORÁK 1998]

Postupně vzniklo přes 25 polských sdružení, která rozvíjejí aktivní činnost národní, politickou, společenskou, kulturní aj. [BRANNA 2002] Kongres Poláků si nakonec vydobyl uznání naprosté většiny polského společenství a nesmlouvavě hájí její zájmy v regionu i na republikové úrovni, stejně jako při mezistátních jednáních. Neztratily se ani několika generacemi ověřené hodnoty kulturně společenského života

polské komunity, které v rámci programu PZKO dosud významně přispívají k její životaschopnosti.

Období poválečné centralizace menšinového života mělo mnohé negativní následky, Jako příklad jsem si vybral dosud nedořešené spory o navrácení majetku předválečných polských sdružení. Už jsem se zmínil, že mezi válkami působilo na Zaolzí mnoho polských organizací a sdružení, jež nashromáždily značný majetek. Po válce chtěly získat své majetky zpět. Byly to požadavky oprávněné, vždyť majetky vznikly výhradně z práce a prostředků polských obyvatel, a právě ony umožňovaly organizovat společenský život celé polské komunity. V létě 1945 byla zastavována činnost všech polských sdružení v Československu a jejich majetek movitý i nemovitý byl předán do správy českých organizací. Polské žádosti o vrácení majetku úřady zamítaly, stejně jako žádosti o obnovení činnosti polských sdružení. Odvolávaly se přitom na dekret prezidenta Beneše č. 81 ze 25. září 1945, podle něž rozhodnutí o zastavení činnosti sdružení z doby nesvobody jsou neplatná, a sdružení mohou požádat o obnovu registrace, avšak s výjimkou těch, jejichž program „není ve shodě se současnou politickou organizací veřejného života“. [FRIEDL, SZYMECZEK 2008] A za taková pokládala expozitura Moravskoslezského zemského národního výboru všechna sdružení Poláků, jež označila za exponenty beckovského fašismu, takže nebrala na vědomí ani zprávy o jejich obnovení.

Až po podpisu polsko-československé smlouvy z března 1947 začaly rozhovory o vzniku nových polských organizací. Odrážela se v nich složitá poválečná situace na Těšínsku, kde stále přežívaly zkušenosti z roku 1938 a panovala nedůvěra ohledně loajality místních Poláků vůči Československu. Komunisté uzavření smlouvy podporovali, protože důvodně předpokládali, že tak snáze získají hlasy polských voličů, ale ani oni nebyli pro větší samostatnost polských organizací. Rozhodně proti byli národní socialisté, lidovci a sociální demokraté neměli ujasněné představy. V dubnu 1947 bylo na poradě zástupců ministersva zahraničních věcí a ministerstva vnitra dohodnuto, že o vzniku nových polských organizací bude rozhodovat resort vnitra. Polská menšina měla dostat čtyři budovy v Karviné, Fryštátu, Českém Těšíně a Třinci, nepředpokládalo se navrácení budovy Polonie (za války Germanie a po válce Slavie, později Piast) v Českém Těšíně, ani jiných majetků. Přesto musely ústřední orgány překonávat silný odpor místních činitelů a československých úřadů v Ostravě. Předání budov nově vzniklému PZKO se protahovalo, požadavky na vrácení spotřebních družstev

nebyly vyslyšeny. Krajský národní výbor v Ostravě nakonec vytvořil komisi, která se měla zabývat jednotlivými majetkovými případy. Komise však většinou navrhovala předání majetků státu, obcím nebo československým organizacím, např. Svazu mládeže či odborům. Do vlastnictví PZKO se tak nakonec dostalo jen několik původních polských objektů: Dělnický dům v Karviné, hotel Piast v Českém Těšíně a turistická útulna na Kozubové. Už v sedmdesátých letech však PZKO o všechny tyto objekty přišel – Dělnický dům v Karviné podlehl poddolování, hotel Piast byl prodán a útulna na Kozubové shořela. Komise skončila práci koncem roku 1952 a od listopadu 1953 byly majetky polských organizací a sdružení definitivně předány státu, místním národním výborům či některým podnikům. Poláci tak přišli i o objekty, které už PZKO využívalo, např. park A. Sikory v Českém Těšíně, park a hřiště v Dolních Bludovicích, hřiště a budovu v Horním Těrlicku. Rozhodnutí ministerstva vnitra se ani neodvolávalo na nějaká zákonná ustanovení, ani neuvádělo hodnotu objektů. Porovnáním dostupných údajů se však historikům podařilo tuto hodnotu vyčíslit na zhruba 40 milionů předválečných československých korun. [FRIEDL, SZYMECZEK 2008] Restituce se měly týkat majetku celkem 228 polských organizací a spolků, který byl zabaven nacisty a po válce již nebyl Polákům vrácen. Od roku 1993 Rada a později Kongres Poláků žádaly nejrůznější státní orgány a jejich představitele o vyřízení této záležitosti. Premiér Klaus přislíbil premiéru J. Oleksymu již v roce 1995 jistou vstřícnost, a v březnu 1996 premiéru W. Cimoszewiczowi opět potvrdil, že česká vláda udělá v té věci „významné gesto“ a problémy pružně vyřeší. V březnu 1998 přislíbil i prezident Havel, že se otázka bude řešit v rámci existujících předpisů, ale problém zůstal dodnes nedořešen.

K tématu mého příspěvku patří aspoň zmínka o centralizačních aspektech v poněkud jiném pohledu, jak jej přináší společenská geografie. Tadeusz Siwek [SIWEK 2002] se pokusil zjistit vztahy mezi centrem a periferií na území polské komunity na Zaolzí na základě vyhodnocení statistických dat ze sčítání lidu v roce 1991. Sledoval počty Poláků v jednotlivých obcích, počty obyvatel, kteří se hlásili k polštině nebo češtině jako ke svému mateřskému jazyku, a srovnával tento údaj s deklarovanou národností, sledoval vzdělanostní úroveň Poláků v jednotlivých obcích. Některé z těchto údajů nebyly ve výsledcích sčítání lidu publikovány a musel proto žádat statistický úřad o jejich zpřístupnění k vědeckým účelům, nicméně nakonec mohl svůj výzkum uzavřít tímto zjištěním: Podle očekávání je jednoznačným centrem polského Zaolzí Český Těšín. Leží zhruba uprostřed regionu, bydlí tu nejpočetnější skupina osob, které se hlásí k polské

národnosti, navíc osob s nejvyšším vzděláním, jsou tu i sídla nejdůležitějších polských institucí, organizací a škol. Význam Českého Těšína posílily i některé obce se silným zastoupením Poláků, které k němu byly administrativně připojeny, např. Mosty a Dolní Žukov. Lze v této souvislosti lépe pochopit nedávné opakované snahy některých polských činovníků, aby se kdysi uměle vytvořený název města Český Těšín opět vrátil ke svému původnímu názvu Těšín, tím spíše, že je dnes největším střediskem Poláků v České republice. Dalšími centry Poláků s rozvinutým lokálním společenstvím jsou větší města – Třinec, Karviná, Orlová, Havířov, Jablunkov s okolím, a trojúhelník obcí Horní Suchá – Stonava – Albrechtice. Naopak k místům na periferii se řadí mnohé beskydské obce, sice poměrně hustě osídlené Poláky, ale příliš odlehlé od ostatních středisek, se slabší komunikací a horší společenskou strukturou, včetně úrovně vzdělání, jako např. Nýdek, Lomná a Mosty u Jablunkova, nebo obce na pomezí Ostravsko-karvinského revíru jako Rychvald, Dolní Lutyně a dokonce i město Bohumín. Výrazně periferní charakter pak mají obce s nejmenším počtem Poláků na severozápadě regionu u Bohumína (k městu připojené obce Pudlov, Šunychl a Starý Bohumín), dále Petřvald, Doubrava, Dětmarovice, Závada, Věřňovice, Prstná, Dolní Datyně, Hnojník, Komorní Lhotka, na východě pak Bukovec. Zajímavým zjištěním je skutečnost, že perifernost z hlediska společensko-geografické struktury vůbec nemusí spočívat v odloučenosti obcí na okrajích regionu, ale že může jít též o obce ležící „ve stínu“ větších měst (např. obce Koňakov a Stanislavovice připojené k Českému Těšínu, nebo obce Tyra a Řeka, dnes části města Třince).

Jinou souvislost k našemu tématu představuje též nedávné koordinované úsilí o obnovení někdejšího správního okresu Český Těšín, zrušeného v roce 1960 se zjevným cílem rozdělení v okrese tehdy početné polské menšiny do sousedních okresů Karviná a Frýdek-Místek, v nichž se polská menšina snáze rozplynula. Ještě v devadesátých letech byly takové snahy aktuální, a když v srpnu 1995 pobýval na Třinecku premiér Václav Klaus, zmiňoval se i o šancích Třince stát se okresním městem. Pozdější administrativní reforma však nakonec upustila i od koncepce těch stávajících okresů.

V současné době je největší hrozbou tradiční polské komunity na Zaolzí asimilace, jejíž tempo demokratické poměry paradoxně ještě zrychlily. Centralistický dohled totalitního režimu nad menšinou sice omezoval a podvazoval její aktivity, ale zároveň ji chránil před vlivy, jež přináší soudobá otevřená občanská společnost a globalizační tendence. Sčítání lidu z roku 1991 vykazovalo na území dnešní České republiky již jen 58 573 Poláků, přičemž naprostá většina z nich žila na Zaolzí (podle výpočtu Stanisława

Zahradníka [ZAHRADNIK 1992] to bylo 43 479 osob). Poslední sčítání lidu z roku 2001 vykazalo v okresech Karviná a Frýdek-Místek další snížení počtu Poláků, celkem o 7995 osob. Polská badatelka Halina Rusková [RUSEK 2002] pokládá za hlavní faktory urychlující tempo asimilace „rozměňování“ koncentrace polské menšiny migrací, někdy administrativně vynucenou, smíšené sňatky, politická rozhodnutí úřadů, národnostní předsudky a průmyslovou devastaci krajiny. Mezi hlavní problémy, které se reprezentace polské menšiny snaží řešit, patří například tyto [BORÁK 2005, KLÍPA 2005, SZYMECZEK, PAŁKA 2005]:

- vytváření a dodržování legislativy, jež by zajišťovala práva menšiny,
- posilování státních dotací na tisk a kulturní činnost menšiny,
- dořešení problémů minulosti, např. vrácení majetku předválečných polských sdružení a organizací,
- udržení polského menšinového školství při neustále klesajícím počtu žáků,
- dodržování zásady dvojjazyčnosti – užívání dvojjazyčných názvů v místech s polskou komunitou, užívání polštiny v obchodech, na poštách a úřadech, otázka úředních záznamů v polštině, zvláště do matrik a osobních dokladů,
- podávání objektivních informací o menšině v českém tisku, který často nepředstavuje dialog mezi menšinou a většinovou společností „jako legitimní politický rozhovor v rámci diskuse na téma realizace práv národnostních menšin, ale jako vyvíjení aktivit polské menšiny šovinistickým směrem,“ jak to před časem uvedl předseda Kongresu Poláků v ČR Józef Szymeczek [SZYMECZEK 2003].

Podle něj „v českém denním tisku jen těžko nacházíme informace, ze kterých by bylo zřetelné, že Poláci na Těšínsku v minulosti budovali struktury občanské společnosti v tomto regionu, že jsou zde doma, že za tuto společnost se cítí zodpovědní, a že v těžkých dobách trpěli a bojovali za její svobodu a její kladné hodnoty. Česká společnost bohužel není vedena k tomu, aby cítila odpovědnost za menšiny“. [SZYMECZEK 2003] Podle jeho názoru se tak jako v minulosti ukazuje i nyní, že ani dobrá legislativa nemůže menšinám zajistit plné uplatňování práv: „Poláci jsou vystaveni ze strany státu tlaku, pro který se nedávno ujalo označení 'úřednický terorismus'. Na druhé straně těžkosti s adaptací na nové demokratické poměry vyvolávají u mladých Poláků dvojí reakci: absolutní nezájem o další osudy menšiny nebo přílišnou, neopodstatněnou kritiku poměrů. V obou případech v konečném důsledku dochází k pomalému přetrhávání

vazeb jednotlivců s polským společenstvím. A to vše urychluje asimilaci polského obyvatelstva.“ [SZYMECZEK 2003]

Po uplynutí více než pěti let od onoho hodnocení se však podle zástupců polské menšiny její postavení nejen že nezlepšilo, nýbrž naopak ještě více zhoršilo. Dokonce natolik, že by prý v budoucnu mohla být ohrožena i samotná existence polské menšiny v České republice. „Powoli zanika wśród Zaolziaków refleksja przynależności do polskiej grupy narodowej. Młodzi Polacy na Zaolziu mają problemy z określeniem własnej tożsamości: najczęściej słyszy się odpowiedź nie jestem ani Polakiem, ani Czechem, jestem tu z tela. Polacy na Zaolziu nie czują żadnych więzi z państwem polskim.” [SZYMECZEK 2007]

Chtělo by se věřit, že to snad navenek vypadá hůře, než tomu ve skutečnosti je. Především pro české společenství na Těšínsku by totiž bylo nenahraditelnou ztrátou, kdyby se tradiční, kulturně vyspělá a na svou minulost oprávněně hrdá polská menšina měla rozplynout. A zároveň by bylo neodpustitelnou a ostudnou chybou, kdyby se české společenství nesnažilo přispět k její záchraně.

Citovaná literatura:

1. Borák M. Poláci v České republice po roce 1989 a sporná místa česko-polských vztahů. *Slezský sborník*, 93, 1995, č. 1-2, s. 67-70, ISSN 0037-6833.
2. Borák, M. Problémy polské menšiny v České republice v devadesátých letech. In *Národnostní menšiny a majoritní společnosti v České republice a v zemích střední Evropy v 90. letech XX. století*. Ed. G. Sokolová a O. Šrajerová. Opava-Praha, Slezský ústav SZM a Dokumentační a informační středisko Rady Evropy, 1998, s. 230-241, ISBN 80-86224-04-X.

3. Borák M. Polská menšina v České republice. In *GABAL, I. a kol. Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace*. Praha, G plus G, 1999, s. 120-127, ISBN 80-86103-23-4.
4. Borák M. Problémy menšinových médií na příkladu polské národnostní menšiny v ČR. In *Śląsk Opolski i Opawski w kierunku standardów europejskich – Opavské a opolské Slezsko ve směru evropských standardů. Regiony i procesy integracyjne po wejściu do Unii Europejskiej – Regiony a integrační procesy po vstupu do Evropské unie*. Opava, Ústav veřejné správy a regionální politiky Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity, 2005, s. 127-133, ISBN 80-7248-329-3.
5. Branna, D. Życie społeczne mniejszości polskiej w ostatniej dekadzie XX wieku. In *Polacy na Zaolziu - Poláci na Těšínsku 1920-2000*. Český Těšín, Kongres Poláků v ČR, 2002, s. 167-172, ISBN 80-238-8050-0.
6. Friedl J., Szymeczek J. Polskie majątki w Czechosłowacji i problemy z ich rewindykacją po II wojnie światowej. *Polski Przegląd Dyplomatyczny*, 8, 2008, č. 4 (44), s. 91-106, ISSN 1642-4069.
7. Klípa O. Kolektivní identita polské menšiny na českém Těšínsku. In Bittnerová D., Moravcová M. a kol. *Kdo jsem a kam patřím?* Praha, Sofis, 2005, s. 81-98, ISBN 80-902785-8-2.
8. Rusek H. Świadomość społeczna i narodowa Polaków w Republice Czeskiej. In *Polacy na Zaolziu - Poláci na Těšínsku 1920-2000*. Český Těšín, Kongres Poláků v ČR, 2002, s. 69-76, ISBN 80-238-8050-0.
9. Siwek T. Statystyczne wskaźniki centrum i peryferii terytorium polskiej grupy etnicznej na Zaolziu. In *Polacy na Zaolziu - Poláci na Těšínsku 1920-2000*. Český Těšín, Kongres Poláků v ČR, 2002, s. 151-160, ISBN 80-238-8050-0.
10. Siwek T., Zahradnik S., Szymeczek J. *Polská národní menšina v Československu 1945-1954*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2000, ISBN 80-7285-009-1.

11. Szymeczek J. Poláci v České republice. Konflikt a integrace. *Slezský sborník*, 101, 2003, č. 2, s. 128-141, ISSN 0037-6833.
12. Szymeczek J. Od grupy etnicznej do grupy etnicznej? W kwestii kondycji narodowej Polaków na Zaolziu u progu XXI wieku. In *Józef Chlebowczyk - badacz procesów narodotwórczych w Europie w XIX i XX wieku*. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2007, s. 156-164, ISBN 978-83-226-1624-6.
13. Szymeczek J., Pałka E. Polityka narodowościowa Republiki Czeskiej. In *Europa Środkowa. Dekada transformacji*. Wrocław, Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005, s. 181-204, ISBN 83-60011-17-6.
14. Zahradnik S. Národnostní struktura na Zálží podle výsledků sčítání lidu (1880-1991). In *Nástin dějin Těšínska*. Ostrava – Opava, Česká národní rada, 1992, s. 161-254.